

การขัดขืนอย่างสงบในสังคม ประชาธิปไตย : ทรรศนะทางปรัชญา และบทวิพากษ์เชิงจริยศาสตร์*

สิวลี ศิริไล

ภาควิชาสังคมศาสตร์และ
การเมือง ราชบัณฑิตยสถาน

บทคัดย่อ

การขัดขืนอย่างสงบหรือการดื้อแพ่ง (civil disobedience) เป็นแนวความคิดและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมประชาธิปไตยตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ จุดมุ่งหมายของการขัดขืนอย่างสงบคือการปฏิเสธกฎหมายและนโยบายของรัฐที่ขาดความชอบธรรมและไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของสังคม ที่สำคัญคือการลดทอนศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ นักปรัชญาฝ่ายหนึ่งมีความเห็นว่า การขัดขืนอย่างสงบเป็นสิทธิทางศีลธรรม (moral right) ที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ไม่ใช่สิทธิที่สังคมมอบให้ แต่มีข้อจำกัดว่าการขัดขืนอย่างสงบต้องปราศจากความรุนแรงและผู้กระทำต้องพร้อมรับผลที่ตามมา นักปรัชญาอีกฝ่ายหนึ่งมีความเห็นว่า “ในสังคมประชาธิปไตยมีหลักนิติธรรมและกฎหมายต่าง ๆ เป็นหลัก จึงถือเป็นเงื่อนไขข้อผูกพันทางศีลธรรม (moral obligation) ที่บุคคลในสังคมต้องเคารพกฎหมาย เพื่อไม่ให้สังคมเกิดความสับสนวุ่นวายและอาจนำไปสู่การกบฏหรือปฏิวัติรัฐประหาร”

คำสำคัญ : การขัดขืนอย่างสงบ, ประชาธิปไตย, สิทธิ, กฎหมาย

ความนำ

การขัดขืนอย่างสงบหรือการดื้อแพ่ง (civil disobedience) เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมและการเมืองที่เริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยกรีกโบราณและเป็นประเด็นที่นักปรัชญาโต้แย้งกันมาตลอดทุกยุคทุกสมัยในขอบข่ายของปรัชญาการเมืองและจริยศาสตร์ สังคม (social ethics) ประเด็นสำคัญของการโต้แย้งอยู่ที่ว่าในสังคมประชาธิปไตยซึ่งมีหลักนิติธรรม มีกฎหมายต่าง ๆ เป็นหลักสำคัญในการ

บริหารปกครองและเป็นสิ่งที่ประชาชนพึงให้ความเคารพเชื่อฟังปฏิบัติตามเพื่อประโยชน์สุขของสังคมโดยรวม เพื่อวิถีชีวิตที่อยู่ดีมีสุขของบุคคล การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามกฎหมายด้วยเหตุผลว่ากฎหมายไม่ได้นำมาซึ่งความยุติธรรมในสังคม การบังคับใช้กฎหมายไม่ได้เป็นไปอย่างยุติธรรมและชอบธรรมเป็นสิ่งที่เหมาะสมควรกระทำหรือไม่ (justified) วิธีการแสดงออกของการ

ขัดขืนอย่างสงบควรเป็นไปในลักษณะใด การขัดขืนอย่างสงบถือเป็นการกบฏ (rebellion) และนำไปสู่การปฏิวัติหรือไม่ (revolution)^๑

การโต้แย้งเรื่องนี้ตามทรรศนะของนักปรัชญาเริ่มจากการพูดถึงธรรมชาติของมนุษย์ การเกิดขึ้นของสังคมมนุษย์ อำนาจอธิปไตยในการบริหารปกครอง กฎหมายและความยุติธรรม บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอทรรศนะของนักปรัชญาในแต่ละยุคสมัยที่กล่าวถึงประเด็น

* บรรยายในการประชุมสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน เมื่อวันที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๕

เหล่านี้พอสังเขป เพื่อที่จะวิพากษ์เชิงจริยศาสตร์ว่าในสังคมประชาธิปไตยปัจจุบันการขัดขืนอย่างสงบเป็นปรากฏการณ์ที่ชอบด้วยเหตุผลและสมควรกระทำหรือไม่ ด้วยวิธีการอย่างไร

ความหมายของการขัดขืนอย่างสงบและรูปแบบการปฏิบัติ

การขัดขืนอย่างสงบหมายถึงการแสดงออกอย่างเปิดเผยที่จะไม่ปฏิบัติตามกฎหมายที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความเห็นว่ากฎหมายดังกล่าวขัดต่อหลักศีลธรรม (immoral) หรือไม่ชอบธรรมตามหลักรัฐธรรมนูญ (unconstitutional)^๒ หัวใจสำคัญของการขัดขืนอย่างสงบคือการแสดงออกที่ไม่ใช้วิธีรุนแรงที่เป็นอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของบุคคล เช่น ใช้วิธีการนั่งประท้วง การอดอาหาร การเดินขบวนอย่างสงบ การปฏิเสธที่จะจ่ายภาษีหรือปฏิบัติตามกฎหมายบางเรื่องที่ตนไม่เห็นด้วย การใช้วิธีการที่เป็นความรุนแรงทุกรูปแบบไม่ถือว่าเป็นการขัดขืนอย่างสงบ

จากอดีตที่ผ่านมาพรรคชนและการแสดงออกของผู้ที่ดำเนินการขัดขืนอย่างสงบแบ่งออกได้เป็น ๔ กลุ่ม ดังต่อไปนี้^๓

กลุ่มที่ ๑ ผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับกฎหมายบางเรื่องของสังคมและไม่ยอมรับ แต่ก็มีความคิดว่าถึงแม้ตนจะไม่เห็นด้วยหรือไม่ยอมรับ ก็ยอมรับว่าเป็นการตัดสินใจของเสียงข้างมาก ซึ่งเป็นลักษณะของประชาธิปไตย ผู้ที่อยู่ในกลุ่มนี้เลือกที่จะปฏิบัติตามเป็นพลเมืองดี เคารพและปฏิบัติตาม

กฎหมาย แต่ก็อาจวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องที่ตนไม่เห็นด้วยเพราะถือเป็นสิทธิเสรีภาพทางความคิดเห็นในสังคมประชาธิปไตย

กลุ่มที่ ๒ ผู้ที่อยู่ในกลุ่มนี้คล้ายกลุ่มที่ ๑ คือยังคงเคารพปฏิบัติตามกฎหมาย ขณะเดียวกันก็ดำเนินการเรียกร้องแสดงความคิดเห็นให้มีการแก้ไขกฎหมายด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การแสดงปาฐกถา การเขียนบทความลงหนังสือพิมพ์ การสนทนาผ่านทางรายการโทรทัศน์ การเสนอความคิดเห็นต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพื่อให้เกิดผลต่อการกระตุ้นความคิดเห็นของประชาชนในสังคม บุคคลในกลุ่มนี้ยังคงมีความเห็นว่า ถึงแม้กฎหมายบางเรื่องอาจไม่เป็นธรรมและตนไม่เห็นด้วย แต่การปฏิเสธไม่ยอมปฏิบัติตามกฎหมายอาจนำผลเสียกระทบต่อสังคมโดยรวมมากกว่าผลดี ในสมัยกรีกโบราณโสกราตีส (Socrates) นักปรัชญาคณสำคัญผู้เป็นอาจารย์ของเพลโต (Plato) มีความคิดดังกล่าวนี้และยอมรับความตายจากโทษประหารชีวิตแทนการหลบหนีตามคำขอร้องของบรรดาศิษย์และมิตรสหาย

กลุ่มที่ ๓ เป็นผู้ที่แสดงท่าทีของการไม่เห็นด้วยกับกฎหมายบางเรื่องและปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามอย่างเปิดเผย โดยแสดงเหตุผลอย่างชัดเจนของความคิดและการกระทำรวมถึงพร้อมที่จะรับผลที่เกิดขึ้นตามมาทุกรูปแบบด้วยความสงบ เช่น ในสมัยกลางตอนต้นผู้นับถือศาสนาคริสต์จำนวนหนึ่งยอมเสียชีวิตเป็นมรณสักขี (martyrs) เพื่อปฏิเสธที่

จะปฏิบัติตามกฎหมายโรมันที่บีบบังคับเรื่องศาสนา การแสดงออกของการขัดขืนอย่างสงบของบุคคลเหล่านี้มีความกล้าหาญมั่นใจ มีความศรัทธาสูงและเชื่อว่าผู้บริหารหรือผู้ปกครองประเทศที่กระทำผิดต่อเพื่อนมนุษย์เป็นการกระทำผิดต่อพระเป็นเจ้า ย่อมจะต้องถูกลงโทษ^๔ ในสมัยต่อมา มหาตมา คานธี (Mahatama Gandhi) และมาร์ติน ลูเทอร์ คิง (Martin Luther King Jr.) แสดงออกถึงการขัดขืนอย่างสงบปฏิเสธกฎหมายบางเรื่องของอังกฤษและของอเมริกาในขณะนั้น จุดมุ่งหมายของการขัดขืนอย่างสงบคือการต่อต้าน “สิ่งที่เป็นความชั่วร้าย” สำหรับมนุษย์ ได้แก่ การบีบบังคับเรื่องการนับถือศาสนา การเก็บภาษีที่ไม่เป็นธรรม การออกกฎหมายที่เป็นการแบ่งแยกและกีดกันเสรีภาพ มหาตมา คานธี ให้ความเห็นว่า “การขัดขืนอย่างสงบเป็นสิทธิที่แฝงอยู่ในธรรมชาติของประชาชน ถ้าปราศจากธรรมชาติดังกล่าวนี้แล้วความเป็นมนุษย์ก็จะด้อยคุณค่าลง” ประชาชนแต่ละคนมีสิทธิที่จะปฏิเสธ (to say no) และไม่ร่วมมือเมื่อรัฐบาลกระทำในสิ่งที่ไม่ชอบธรรม หรือลดทอนคุณค่าศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ตามทฤษฎีของมหาตมา คานธี การขัดขืนอย่างสงบเป็นสิทธิทางศีลธรรม (moral right) ที่พึงกระทำ^๕ วิธีการแสดงออกของการขัดขืนอย่างสงบตามรูปแบบกลุ่มที่ ๓ ช่วยกระตุ้นความรู้สึกโดยรวมของประชาชนในสังคมเป็นการเรียกร้องให้เกิดพลังการต่อต้านนำไปสู่การแก้ไขกฎหมายตามความประสงค์

กลุ่มที่ ๔ การแสดงออกของกลุ่มนี้แตกต่างไปจาก ๓ กลุ่มแรกที่กำลังกล่าวมา เพราะเป็นการเปลี่ยนรูปแบบจากการขัดขึ้นอย่างสงบเป็นการใช้วิธีรุนแรงเพื่อต่อต้านกฎหมายหรือโครงการของรัฐบาลที่ตนไม่เห็นด้วย วิธีการเช่นนี้นำไปสู่การเผชิญหน้าระหว่างฝ่ายประท้วงหรือฝ่ายขัดขึ้นกับฝ่ายรัฐบาลรวมถึงการขยายวงไปสู่การเป็นศัตรูกันระหว่างฝ่ายประท้วงกับฝ่ายที่สนับสนุนรัฐบาลซึ่งเป็นปรากฏการณ์ของการแบ่งพวก การขาดความสมานฉันท์ในสังคมและอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้รัฐบาลไม่อาจอดทน หนึ่งเฉย จำเป็นต้องตัดสินใจดำเนินการบางประการเพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดแก่สังคม นักปรัชญาการเมืองบางคนมีความเห็นว่า เมื่อใดที่การขัดขึ้นอย่างสงบแปรเปลี่ยนเป็นการใช้ความรุนแรงก็ถือเป็นจุดเริ่มต้นของกบฏและนำไปสู่การปฏิวัติรัฐประหารเพื่อเปลี่ยนอำนาจการปกครอง แต่นักปรัชญาการเมืองและนักจริยศาสตร์สังคมบางคนไม่เห็นด้วยกับข้ออ้างดังกล่าวนี้โดยให้เหตุผลว่า การนำเอาเหตุการณ์ที่เกิดในอดีตมากล่าวอ้างสนับสนุนหรือคัดค้านการกระทำในปัจจุบันไม่ใช่สิ่งที่เหมาะสม เพราะสภาพของสังคม สถานการณ์ในอดีตกับปัจจุบันมีความแตกต่างกัน เช่น บางสังคมที่ปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ยอมไม่มี

อำนาจแก้ไขกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมได้ด้วยวิธีการขัดขึ้นอย่างสงบ การประท้วงเรียกร้องด้วยวิธีการที่รุนแรงจึงเป็นวิธีเดียวที่กระทำได้

ทฤษฎีและวิธีการของกลุ่มที่ ๔ อยู่นอกขอบข่ายของการขัดขึ้นอย่างสงบ แต่ทำให้เกิดประเด็นการโต้แย้งต่อไปว่า การกบฏก่อกบฏ การปฏิวัติรัฐประหารก่อกบฏ ถ้าเกิดขึ้นจากความมุ่งหมายเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรม ความอยู่ดีมีสุขของสังคมจะถือว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมควรกระทำหรือไม่ และอะไรคือเหตุผลสำคัญที่รองรับการกระทำ การพิจารณาเรื่องดังกล่าวนี้จำเป็นต้องศึกษาทฤษฎีข้อโต้แย้งของนักปรัชญาการเมือง นักจริยศาสตร์สังคมและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตมาเป็นส่วนประกอบ

ทฤษฎีของนักปรัชญากรีกโบราณ

สังคมกรีกโบราณประมาณ ๕๐๐ ปีก่อนคริสต์ศักราชประกอบด้วยนครรัฐ (city-states) ต่าง ๆ ที่เป็นอิสระ มีระบบกฎหมาย การปกครอง และระบบเศรษฐกิจเป็นของตนเองโดยมีวัฒนธรรมกรีกเป็นแกนพื้นฐาน นครรัฐเหล่านี้ที่สำคัญได้แก่ ทีบีส (Thebes) กอรินท์ (Gorinth) อากอส (Argos) สปาร์ตา (Sparta) และเอเธนส์ (Athens) จากบันทึกทางประวัติศาสตร์ สปาร์ตาเป็นนครรัฐที่มีความสำคัญทางการทหาร ขณะที่เอเธนส์

เป็นนครรัฐที่เจริญรุ่งเรืองเป็นบ่อเกิดของความรู้และการปกครองระบอบประชาธิปไตย*

ก่อนที่การปกครองระบอบประชาธิปไตยจะเกิดขึ้น เอเธนส์ปกครองโดยบรรดาผู้ปกครองที่ไม่ใช่กษัตริย์ แต่ได้อำนาจมาด้วยวิธีการใดวิธีการหนึ่งชาวกรีกเรียกผู้ปกครองเหล่านี้ว่า “tyrants”^{*} ซึ่งต่างจากความหมายตามที่ใช้ในปัจจุบัน ในสมัยนั้นคำว่า tyrants หมายถึง เจ้านายหรือหัวหน้า (boss or chief) ซึ่งอาจมีทั้งคนที่ดีและไม่ดี กฎหมายที่ใช้เป็นหลักในการปกครอง ได้แก่ กฎหมายของโซลอน (Solon’s constitution)

ต่อมาบรรดาผู้ปกครองเหล่านี้เกิดทะเลาะวิวาทและฆ่ากันเอง ทำให้บรรดาขุนนาง (aristocrats) เปลี่ยนระบบการบริหารปกครองโดยให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการปกครอง ทำให้โครงสร้างของการบริหารปกครองประกอบด้วยสภา (a council) ซึ่งประกอบด้วยบรรดาขุนนางที่ได้ชื่อว่า “เป็นผู้ที่ดีที่สุด” (the best men) และรัฐสภา (the assembly) ประกอบด้วยประชาชนชาวกรีกทั้งหมดที่ไม่รวมผู้หญิงและทาส สภามีหน้าที่ตัดสินใจเรื่องที่สำคัญโดยความเห็นชอบของรัฐสภา ด้วยเหตุที่ประชาชนกรีกขณะนั้นมีจำนวนไม่มาก การออกเสียงรับรองลงมติจึงกระทำโดยประชาชนผู้เป็นสมาชิกของรัฐสภา

* ศัพท์รัฐศาสตร์ อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน บัญญัติว่า ทรรราช

โดยตรง ระบอบประชาธิปไตยของเอเธนส์จึงเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยตรง (direct democracy) ไม่ต้องผ่านสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร^๑

วิถีชีวิตทางสังคมและการเมืองของชาวกรีกดำรงชีวิตอยู่ในนครรัฐเพื่อการมีชีวิตที่ดีและเป็นระบบภายใต้ความคุ้มครองของกฎหมาย นักปรัชญากรีกให้ความสำคัญแก่เรื่องธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งมีภาวะที่มีเหตุผลและมีความสมดุลทั้งด้านปัญญา ร่างกาย และอารมณ์ เช่น ปรัชญาของเพลโตที่ถือว่ามนุษย์แต่ละคนดำรงชีวิตอย่างมีจุดมุ่งหมาย และหน้าที่ผู้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตคือผู้ที่ทำหน้าที่ของตนอย่างบรรลุผลบนพื้นฐานของบุคลิกภาพด้านคุณธรรม (moral character) บุคคลผู้มีความดีงามคือผู้ที่ประกอบด้วยคุณลักษณะดีงาม ๔ ประการ ที่เรียกว่าคุณธรรมหลัก ได้แก่ ปัญญา (wise) การรู้จักประมาณ (temperate) ความกล้าหาญ (courage) และความเป็นธรรม (just) บุคคลผู้มีความกลมกลืนทั้งชีวิตภายใน และภายนอกที่มีระเบียบกฎเกณฑ์ เคารพเชื่อฟังกฎหมาย ผู้ปกครองรัฐ ซึ่งจะทำให้เกิดความสงบสุขและปรับตัวได้ตามธรรมชาติของมนุษย์^๒

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องของบุคคลผู้มีความดีและการดำรงชีวิตที่ดีในสังคม นักปรัชญากรีกไม่ได้เห็นด้วยกับความคิดของเพลโตทั้งหมด โดยเฉพาะเรื่องของกฎหมายและความยุติธรรม ตัวบุคคลที่ยุติธรรมกับผล

ตามมาที่ได้รับ เช่น คลอคอน (Glaucon) ผู้เป็นญาติของเพลโตเชื่อว่าความไม่ยุติธรรมนำผลประโยชน์ให้มากกว่าความยุติธรรม (injustice is more profitable than justice) และบางครั้งก็ช่วยให้รอดพ้นจากการตรวจสอบ คลอคอนกล่าวถึงเรื่องนี้ด้วยการเล่าเรื่องแหวนที่มีฤทธิ์ของกิกิส (Gyges ring) ซึ่งสามารถทำให้ผู้อื่นมองไม่เห็นหรือไม่เห็นตัวเขาได้ เมื่อเขาหมุนแหวนบนนิ้วของตน กิกิสอาศัยคุณสมบัติของแหวนดังกล่าวแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองตามปรารถนา ด้วยการเป็นชู้กับราชินีของแคว้นไลเดีย ปลงพระชนม์พระราชาชวังชิงบัลลังก์ คลอคอนสรุปว่าถ้าคน ๒ คน คนหนึ่งได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความยุติธรรม อีกคนหนึ่งได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ยุติธรรม ทั้ง ๒ คนมีแหวนที่มีฤทธิ์สามารถบันดาลสิ่งที่ตนปรารถนาได้ทุกประการ คนทั้งสองนี้จะมีการกระทำที่ไม่ต่างกันคือเพื่อผลประโยชน์ของตน ดังนั้น จึงเป็นข้อยืนยันได้ว่าการที่บุคคลใดได้ชื่อว่ายุติธรรมไม่ใช่เพราะว่าบุคคลนั้นตระหนักว่าความยุติธรรมเป็นสิ่งที่มีความค่าในตัวเอง แต่เป็นเพราะสภาพความจำเป็นบังคับ เมื่อใดที่บุคคลรู้ว่าจะเป็นการปลอดภัยกว่าถ้าเป็นผู้ไม่ยุติธรรมก็จะปฏิบัติตามเป็นผู้ไม่ยุติธรรม^๓ ความคิดของคลอคอนแสดงให้เห็นถึงการให้คุณค่าแก่กฎหมายว่าเป็นเครื่องมือของการแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ ผู้ที่ปฏิบัติตนเป็น

คนยุติธรรมมักจะเป็นผู้ที่เสียเปรียบและสูญเสียผลประโยชน์

ความคิดของคลอคอนสอดคล้องกับความคิดของนักปราชญ์กรีกที่เรียกว่า โซฟิสต์ (the sophist) ที่มีทรรศนะปฏิเสธสังคม คำว่า “โซฟิสต์” แปลว่าผู้มีความรู้ โซฟิสต์ดำรงชีวิตด้วยการสอนหนังสือโดยเรียกค่าตอบแทนการสอนซึ่งเป็นเหตุให้ถูกวิพากษ์วิจารณ์จากบรรดานักปรัชญาร่วมสมัย วิชาที่โซฟิสต์สอนได้แก่ วาทศิลป์ ภาษา คณิตศาสตร์ และวิธีการดำเนินชีวิตเพื่อให้ได้รับประโยชน์มากที่สุดมีความสุขขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ โซฟิสต์ไม่สนใจปัญหาปรัชญาที่มีลักษณะเป็นนามธรรมหรือการโต้แย้งทางปัญญา โดยให้เหตุผลว่า เรื่องดังกล่าวไม่เกิดประโยชน์อะไรแก่ชีวิต เรื่องที่โซฟิสต์ให้ความสนใจ คือความสามารถและความต้องการของมนุษย์ โซฟิสต์ให้ความสำคัญแก่เรื่องการศึกษาและคุณค่าของการศึกษาในฐานะที่เป็นเครื่องมือแสวงหาความสุขและผลประโยชน์แก่มนุษย์ในเรื่องของสังคมและการปกครองโซฟิสต์มีความเห็นว่าเป้าหมายทุกประการของสังคมและทางบริหารจัดการไม่ได้มีรากฐานหรือบ่อเกิดมาจากกฎธรรมชาติ (natural order) แต่เกิดจากข้อกำหนดหรือข้อตกลงของมนุษย์ (conventional) ซึ่งหมายรวมไปถึงกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคมด้วย โปรทาโกรัส (Protagoras) โซฟิสต์คนสำคัญผู้หนึ่งกล่าวว่า “มนุษย์เป็นมาตการวัด

ทุกสิ่ง” (man is the measure of all thing) แสดงให้เห็นว่าไม่มีบ่อเกิดหรือรากฐานอะไรที่อยู่เหนือความสามารถการกระทำของมนุษย์^{๑๐} ฮิปปีอัส (Hippias) โซพิสโตอีกผู้หนึ่งสอนบรรดาศิษย์ว่า “จงทำทุกอย่างด้วยตัวท่านเอง” (do-it-yourself)^{๑๑} ความคิดเช่นนี้ทำให้โซพิสโตไม่ให้ความสำคัญต่อเรื่องศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณีรวมถึงกฎหมาย คัลลิกเลส (Callicles) โซพิสโตคนสำคัญอีกผู้หนึ่งปฏิเสธว่ากฎหมายไม่เคยทำให้เกิดความยุติธรรมในสังคม และเชื่อว่า “อำนาจคือความถูกต้อง” (might is right) ความคิดดังกล่าวนี้นำไปสู่ความเห็นว่าการกฎหมายเป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจในสังคม ทราซีมาคัส (Thracymachus) เป็นโซพิสโตที่กล่าวถึงเรื่องนี้ในผลงานของเพลโตชื่อ **The Republic** ยืนยันว่ากฎหมายเป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจในสังคม ผู้ที่ปฏิบัติตามกฎหมายหรือดำรงตนเป็นผู้มีความยุติธรรมเป็นผู้ที่เสียเปรียบ แม้แต่การเสียภาษีให้แก่รัฐ ผู้ที่ยุติธรรมและมีรายได้น้อยเป็นผู้ที่ต้องเสียเงินภาษีมากกว่าผู้ที่ไม่ยุติธรรม และร่ำรวย ซึ่งกลับไม่ต้องเสียภาษีหรืออาจเสียภาษีเพียงเล็กน้อย เช่นเดียวกับกรณีของผู้ที่ลักทรัพย์ สิ้นส่วนบุคคลในสังคมเมื่อถูกจับได้ ก็จะถูกตำหนิและเรียกชานว่าขโมยหรือโจร ขณะที่ผู้ไม่ยุติธรรมแต่มีอำนาจโกงทรัพย์สินของประชาชนจนตัวเองร่ำรวย ประชาชนกลายเป็นทาส บุคคลเช่นนี้กลับได้รับการเรียก

ชานว่า ผู้มีบุญบารมี เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมสรุปได้ว่า ความสุขของชีวิตเกิดจากความไม่ยุติธรรม ไม่ใช่จากความยุติธรรม (happiness, he concludes comes from injustice and not from justice)^{๑๒}

ทรรศนะของคลอคอนและโซพิสโตถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการไม่ยอมรับคุณค่าของกฎหมาย แม้ว่าโซพิสโตจะไม่ได้พูดถึงการแสดงออกที่เป็นการขัดขืนกฎหมายอย่างสงบ แต่คำสอนดังกล่าวก็มีผลต่อการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของชาวกรีกในสมัยนั้น และเป็นเหตุให้โสกราตีสนักปรัชญาเอกสมัยนั้น แสดงทรรศนะโต้แย้งเรื่องนี้

ทรรศนะของโสกราตีส โสกราตีสได้ชื่อว่าเป็น “บิดาของจริยศาสตร์” เพราะให้ความสนใจเรื่องของธรรมชาติมนุษย์และมนุษย์ควรประพฤติปฏิบัติตนอย่างไร ในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์โสกราตีสให้ความสำคัญแก่ “วิญญาณ” (soul) ซึ่งถือเป็นธาตุแท้ของความเป็นมนุษย์เป็นบ่อเกิดของเหตุผลและการกระทำของมนุษย์ ธรรมชาติของมนุษย์ที่สำคัญคือความเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผล เหตุผลนำมนุษย์ไปสู่ความรู้ที่แท้จริง เหตุผลทำให้มนุษย์สามารถแยกแยะถูก ผิด ดี ชั่ว และนำไปสู่การกระทำที่ถูกต้อง ความคิดทางจริยศาสตร์ของโสกราตีสที่ให้ความสำคัญเรื่องความรู้กับการกระทำที่ต้องควบคู่กัน (knowing and doing) ด้วยเหตุนี้โสกราตีสจึงเชื่อว่า “คุณธรรมคือ

ความรู้” (virtue is knowledge) ซึ่งหมายถึง คุณลักษณะที่ดีของผู้มีความรู้ที่แสดงออกให้เห็นและรับรู้ได้ในชีวิตจริง (moral character)^{๑๓}

ด้วยเหตุที่เหตุผลเป็นธาตุแท้ของความเป็นมนุษย์ โสกราตีสจึงอธิบายว่า ความรับผิดชอบของบุคคล (personal responsibility) จะต้องควบคู่กับการกระทำ บุคคลไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธเงื่อนไขได้ ดังนั้น การที่บุคคลจะตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำการใดจะต้องใช้เหตุผลเป็นพื้นฐานและเหตุผลดังกล่าวจะต้องควบคู่ความรู้ที่มีหลักการ (objective) และเป็นสากล ซึ่งรู้ได้ด้วยปรัชญาญาณ (wisdom) ทำให้ความรู้ดังกล่าวเป็นสากลหรือทุกคนที่เข้าถึงได้ สิ่งสำคัญที่โสกราตีสเตือนคือการที่บุคคลเข้าใจผิดและติดอยู่ที่ความรู้จากประสบการณ์ด้านใดด้านหนึ่ง ทำให้คิดว่าตนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องอื่นที่ไม่ใช่ความถนัดหรือความสามารถของตนและออกความเห็นวิพากษ์วิจารณ์ตัดสินในเรื่องเหล่านั้น โสกราตีสยกตัวอย่างว่าการเป็นช่างไม้ที่เก่งไม่ได้หมายความว่า จะเก่งในเรื่องอื่นด้วย หรือการเป็นพ่อค้าที่ประสบความสำเร็จไม่ได้หมายถึงการเป็นผู้ที่เหมาะสมในเรื่องของการเมืองหรือการศึกษา ดังนั้น บุคคลใดที่ไม่มีความสามารถความรู้ในเรื่องอื่นแล้วไปออกความเห็นหรือตัดสินใจเรื่องนั้นเป็นความไม่ระมัดระวังและอันตราย โสกราตีสเรียกการกระทำลักษณะนี้ว่าเป็น

“ความผิดพลาดทางศีลธรรม” (moral faults) บุคคลจึงพึงแสวงหาความรู้ และการใช้เหตุผลเพื่อขจัดความไม่รู้ ของตน (ignorance) และนำไปสู่การ ตัดสินใจและการกระทำที่ถูกต้อง

ด้วยเหตุที่บุคคลแต่ละคนเป็น ประชาชนของสังคม ความคิดการ กระทำของบุคคลย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม โสกราตีสมีความเชื่อว่าความมั่นคงปลอดภัยทั้ง ทางศีลธรรมและการเมืองของสังคม หรือรัฐขึ้นอยู่กับความเป็นผู้มีศีลธรรม ของประชาชนแต่ละคน (...the moral and political health of a society depends on the moral soundness of each individual citizen)^๕ ความคิดของ โสกราตีสเรื่องนี้ปรากฏในผลงานของ เพลโตชื่อ **Apology** และนี่คือเหตุผล สำคัญที่โสกราตีสเที่ยวออกไปสนทนากับเด็กหนุ่มชาวเอเธนส์เพื่อกระตุ้น ความคิดในเรื่องนี้

การที่บุคคลแต่ละคนแสวงหา ความรู้ในเรื่องของการกระทำที่ถูกต้อง เชื่อมโยงไปถึงการกระทำที่มุ่ง ไปสู่ความดีโดยส่วนรวม (the common goal) โสกราตีสหมายความว่า การกระทำที่ถูกต้องไม่จำกัดเฉพาะ ตัวปัจเจกชนเท่านั้น แต่จะต้องแสดงให้เห็นถึงการกระทำที่มุ่งไปสู่ความดี โดยส่วนรวมของสังคม รวมถึงการ วิพากษ์วิจารณ์ทางศีลธรรม ก็จะต้อง มุ่งไปสู่ความดีโดยส่วนรวมของสังคม เช่นกัน การวิพากษ์วิจารณ์จะต้อง ควบคู่กับการกระทำที่แสดงออกอย่าง เปิดเผยหมายถึงผู้วิพากษ์วิจารณ์

ต้องปฏิบัติตามความคิดของตนไม่ใช่ เพียงแต่พูด โสกราตีสเองแสดงให้เห็นถึงคำสอนเรื่องนี้ด้วยการออกไป สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและ กระตุ้นเด็กหนุ่มชาวเอเธนส์ให้เห็น ความสำคัญของเรื่องความยุติธรรม และความดีโดยส่วนรวมของเอเธนส์ ผลที่ตามมาคือการถูกจับจากทางการ ด้วยข้อหาที่รุนแรง ๒ ประการ คือ การชักจูงเด็กหนุ่มชาวเอเธนส์ให้มี พฤติกรรมต่อต้านทางการและการ ละหลู่ศาสนาของชาวเอเธนส์ ซึ่งมี ลักษณะเป็นพหุเวนิยม โสกราตีส ถูกพิพากษาให้รับโทษประหารชีวิต ด้วยการดื่มยาพิษ บรรดามิตรสหาย และศิษย์ได้ชักชวนและขอร้องให้ โสกราตีสหนีไป แต่โสกราตีสปฏิเสธ ในผลงานของเพลโต ชื่อไครโต (Crito) ซึ่งเป็นชื่อของมิตรและศิษย์คนสนิท คนหนึ่งของโสกราตีสได้บันทึกข้อความที่ไครโตและโสกราตีสสนทนา ได้ตอบกัน ไครโตอ้างเหตุผลให้โสกราตีสเห็นว่าการที่โสกราตีสยอมรับ โทษประหารชีวิตและถูกคุมขังรอวัน ประหารนอกจากจะไม่เป็นธรรมต่อ ตัวโสกราตีสเองแล้ว ยังมีผลกระทบต่อครอบครัวของโสกราตีส กระทบ ต่อความปรารถนาดีของมิตรสหาย และเป็น การแสดงถึงการที่โสกราตีส ไม่พยายามรักษาชีวิตของตนเอง โสกราตีสไม่ปฏิเสธเหตุผลที่ไครโต อ้างแต่ก็ยังยืนยันเจตนาเดิมที่จะ รับโทษโดยให้เหตุผลว่า บุคคลแต่ละ คนในฐานะประชาชนของสังคม มีหน้าที่ข้อผูกพันต่อสังคม หน้าที่และ

ข้อผูกพันดังกล่าวนี้เป็นพันธะทาง ศีลธรรม (moral bond) ที่เกิดขึ้นจาก ความถูกต้อง (right) และเป็นข้อผูกพัน (obligations) สังคมให้สิ่งที่ดีมีคุณค่า หลายประการแก่บุคคล ได้แก่ ความ มั่นคงปลอดภัย การศึกษา การค้าขาย การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ด้วย ผลประโยชน์และความดีดังกล่าว จึง เป็นเงื่อนไขและข้อผูกพันที่บุคคล แต่ละคนในสังคมจะต้องเคารพรอบ กติกาของสังคม^๖ การเคารพในที่นี้ หมายถึงการยอมรับการตัดสินของ สังคมด้วย กฎหมายเป็นกติกาประ- การหนึ่งของสังคม เมื่อกฎหมาย มีคำพิพากษาตัดสินมาบุคคลก็ต้อง ยอมรับ ทั้งนี้เพราะในสังคมเอเธนส์ ซึ่งเป็นสังคมประชาธิปไตย กฎหมาย เกิดจากความเห็นข้อตกลงที่ประชาชน ในสังคมมีความเห็นและยอมรับว่า เป็นสิ่งที่ถูกต้องและเป็นสิ่งที่ดี เจต จานงของประชาชนคือการวินิจฉัย ที่สูงสุด (ultimate judge) โสกราตีส กล่าวว่าคุณตนเป็นประชาชนของเอเธนส์ ก็ต้องให้ความเคารพต่อกฎหมายและ ยอมรับเงื่อนไขดังกล่าวนี้ มิเช่นนั้น แล้วก็จะเกิดผลเสียแก่สังคมเอเธนส์ ขณะเดียวกันโสกราตีสก็ยืนยันว่า บุคคลใดที่ไม่เชื่อในความเข้มแข็ง ทางศีลธรรมของสังคม ไม่ยอมรับ พันธะทางศีลธรรมที่ตนมีกับสังคม ไม่อาจได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่รับผิดชอบ และภักดีต่อสังคม^๗

โสกราตีสยืนยันกับไครโตว่า เมื่อบุคคลเผชิญสถานการณ์ขัดแย้ง ทางจริยธรรม (ethical dilemma) ที่

จะต้องตัดสินใจเลือกการกระทำ เช่น การที่ตนจะต้องเลือกว่าจะยอมรับโทษประหารหรือจะหลบหนี การไตร่ตรอง (reflection) ด้วยเหตุผล (logos) เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของการตัดสินใจ และตนก็ได้ทำตามนี้ เหตุผลเป็นแรงจูงใจที่สูงสุดไม่ใช่อารมณ์ความรู้สึก^{๑๑} คำว่า เหตุผล (logos) ที่โสกราตีสใช้ในความหมายของชาวกรีกขณะนั้นเป็นเหตุผลสูงสุดและสืบเนื่องมาจากพระเป็นเจ้าซึ่งมนุษย์ต้องใช้ปัญญาไตร่ตรองจึงจะเข้าใจได้ การกระทำของโสกราตีสในวาระสุดท้ายที่ยอมตีเมยาพิชตามคำตัดสินเป็นการแสดงออกถึงการเคารพกฎหมาย กรอบของสังคม เอเชนส์ แต่ขณะเดียวกันการยังคงยืนยันทวิภาคชีวิตการปกครอง และการนับถือศาสนาของชาวเอเชนส์ แสดงออกถึงการขัดแย้งอย่างสงบถึงแม้จะต้องได้รับผลร้ายที่ตามมา

ทรรศนะของนักปรัชญาสมัยกลางตอนปลาย

สมัยกลางตอนปลายประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒-๑๕ เป็นช่วงระยะเวลาของปรัชญาอัสมาจารย์ (scholastic philosophy) ที่มีลักษณะสำคัญคือ วิธีการศึกษาการอธิบายอย่างเป็นระบบ ให้ความสำคัญแก่เรื่องของภาษาการใช้เหตุผล การบูรณาการเหตุผล (reason) กับศรัทธา (faith) ในการสอนอธิบายศาสนาคริสต์ นักปรัชญาส่วนใหญ่เป็นนักบวชของศาสนาคริสต์ ผู้ที่มีชื่อเสียง

และมีความสำคัญคนหนึ่งคือ นักบุญทอมัส อะไควนัส (St. Thomas Aquinas) อะไควนัสเป็นบาทหลวงคณะโดมินิกัน (Dominican Order) ได้ชื่อว่าเป็นทั้งนักเทววิทยาและนักปรัชญา ในทางปรัชญาอะไควนัสศึกษาปรัชญาอาริสโตเติล และนำวิธีการของปรัชญาอาริสโตเติลมาอธิบายเรื่องสำคัญของศาสนาคริสต์ เช่น การอธิบายวิธีการพิสูจน์การมีอยู่ของพระเป็นเจ้าด้วยวิธีอันตวิทยา (teleology) คือการอ้างถึงสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่มีจุดมุ่งหมายจากจุดมุ่งหมายของสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ มีอยู่และมนุษย์รู้ได้ด้วยประสบการณ์นำไปสู่การมีอยู่ของพระเป็นเจ้าซึ่งทรงเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด นอกจากนี้อะไควนัสยังบูรณาการเรื่องของเหตุผลและความศรัทธา การอธิบายธรรมชาติที่เป็นระบบเชื่อมโยงไปสู่พระเป็นเจ้า^{๑๒}

ในเรื่องของกฎหมายอะไควนัสได้ชื่อว่าเป็นผู้นำคนสำคัญของแนวคิดที่เป็นระบบและเป็นที่ยอมรับมาตลอด (classic conception of law) ความคิดที่สำคัญประการแรกของอะไควนัสคือ ความสัมพันธ์ระหว่างศีลธรรมกับกฎหมาย ศีลธรรมเป็นมาตรฐานที่จะตัดสินกฎหมาย หมายความว่ากฎหมายจะต้องได้รับการประเมินหรือตรวจสอบจากทรรศนะทางศีลธรรม จากหนังสือชื่อ **Treatise on Law** อะไควนัสให้คำอธิบายกฎหมายว่า “กฎหมายไม่ใช่สิ่งอื่นใดนอกจากเหตุผลที่เป็นระบบเพื่อความดีโดยส่วนรวม ประกาศให้รับรู้

ทั่วกันโดยผู้ที่ปกครองดูแลสังคม” ความเชื่อพื้นฐานของอะไควนัสคือ ผู้ที่บัญญัติกฎหมายมีความประสงค์ให้ประชาชนอยู่ดีมีสุขและบัญญัติกฎหมายเพื่อความดีโดยส่วนรวม มีผู้โต้แย้งความคิดของอะไควนัสว่าการอธิบายว่ากฎหมายคือเหตุผลที่เป็นระบบและเพื่อความดีโดยส่วนรวมนั้นดูเป็นอุดมคติเกินไป อะไควนัสอธิบายเรื่องนี้โดยแบ่งกฎหมายออกเป็น ๔ ชนิด ได้แก่^{๑๓}

๑. กฎนิรันดร (eternal law) หมายถึงความเป็นระเบียบกฎเกณฑ์ของจักรวาลโดยองค์รวมซึ่งปกครองโดยเหตุผลของพระเป็นเจ้า (divine reason) พระเป็นเจ้าผู้ทรงเป็นผู้สร้างและผู้ปกครองสูงสุด ความเป็นไปของจักรวาลและทุกสิ่งไม่ถูกกำหนดด้วยเวลา ไม่มีที่สิ้นสุดจึงเป็นกฎนิรันดร

๒. กฎธรรมชาติ (natural law) เป็นส่วนหนึ่งของกฎนิรันดรและมนุษย์สามารถเข้าใจได้ด้วยเหตุผลซึ่งเป็นความสามารถพิเศษของมนุษย์ และกฎธรรมชาติ ทำให้มนุษย์มีจุดมุ่งหมายของชีวิตและความประพฤติ การกระทำที่เหมาะสม กฎธรรมชาติ ๓ ประการสำหรับชีวิตมนุษย์ ได้แก่ การรักษาชีวิต การดำรงรักษาเผ่าพันธุ์ การแสวงหาสัจธรรมและสังคมที่สงบสุข กฎธรรมชาติทั้ง ๓ ประการสะท้อนให้เห็นถึงพระประสงค์ของพระเป็นเจ้าสำหรับมนุษย์ที่พระองค์ทรงสร้างมา

๓. กฎของพระเป็นเจ้า (divine law) หมายถึงหลักการที่นำมนุษย์

ไปสู่จุดมุ่งหมายที่สูงสุดของชีวิต บรรลุถึงความสุขนิรันดร์ที่เหนือจุดมุ่งหมายของชีวิตในโลกนี้ ซึ่งถือเป็นชีวิตชั่วคราว กฎของพระเป็นเจ้าเปิดเผยสู่มนุษย์โดยวิวรรณ์ (revelation) และในพระคัมภีร์ ความแตกต่างระหว่างกฎธรรมชาติกับกฎของพระเป็นเจ้าคือ กฎธรรมชาติเป็นสิ่งที่ความรู้โดยเหตุผลและปัญญาของมนุษย์เข้าถึงได้ และนำมาควบคุมอารมณ์ความปรารถนาทำให้มนุษย์บรรลุถึงเป้าหมายโดยธรรมชาติของตน ด้วยการมีคุณธรรมหลัก ๔ ประการ ได้แก่ ความยุติธรรม การรู้จักประมาณ ความกล้าหาญ และความรอบคอบ ส่วนกฎของพระเป็นเจ้าเปิดเผยสู่มนุษย์โดยตรงด้วยวิวรรณ์และเป็นพระพรหรรษทานพิเศษสำหรับมนุษย์ มนุษย์ไม่สามารถเข้าถึงกฎของพระเป็นเจ้าได้ด้วยความสามารถตามธรรมชาติ แต่ต้องอาศัยความศรัทธา ความรัก ความหวัง และการได้รับพระพรหรรษทานจากพระเป็นเจ้าเท่านั้น

๔. *กฎของมนุษย์ (human law)* เป็นกฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นในสังคมมนุษย์และประกาศให้รู้โดยทั่วกันโดยองค์อธิปัตย์ กฎหมายหรือกฎเกณฑ์บัญญัติและประกาศใช้ในสังคมมนุษย์จะต้องมีพื้นฐานมาจากกฎธรรมชาติและสอดคล้องกับหลักศีลธรรม กฎหมายใดที่ขัดกับกฎธรรมชาติและศีลธรรมย่อมไม่ใช่กฎหมาย และเนื่องจากกฎหมายเป็นคำสั่งของรัฐ ถ้ากฎหมายขัดต่อกฎธรรมชาติ คำ

สั่งดังกล่าวก็ไม่สมควรที่จะเชื่อฟังและปฏิบัติตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายขัดต่อกฎพระเป็นเจ้าด้วยแล้วยังเป็นสิ่งไม่ชอบธรรมและถือเป็นกฎของทรราช ซึ่งมนุษย์ไม่ควรเคารพเชื่อฟังเพราะเราควรเคารพพระเป็นเจ้ามากกว่ามนุษย์^{๒๐}

ทรรศนะของอะไควนัสเรื่องนี้ไม่ได้หมายถึงการเข้าไปแทรกแซงการดำเนินการของรัฐ อะไควนัสให้คุณค่ารัฐว่าเป็นสถาบันโดยธรรมชาติเกิดขึ้นจากธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์สังคม รัฐควบคุมพฤติกรรมและการกระทำของมนุษย์โดยการบังคับใช้กฎหมาย ดังนั้น กฎหมายจะต้องมีธรรมชาติของความยุติธรรม คือเกิดจากเหตุผลที่เป็นระบบสอดคล้องกับกฎธรรมชาติและไม่ขัดต่อหลักศีลธรรม นำชีวิตมนุษย์ไปสู่ความดีโดยส่วนรวม (common goal) ถ้าเมื่อใดที่กฎหมายไม่เป็นไปตามนี้ ประชาชนก็ไม่จำเป็นต้องเคารพเชื่อฟัง มาร์ติน ลูเทอร์ คิง ได้นำแนวคิดของอะไควนัสไปสนับสนุนการขัดขืนอย่างสงบ โดยเขียนไว้ใน **Letter from Birmingham Jail** เพื่อประท้วงกฎหมายการแบ่งแยกประชาชนในอเมริกา^{๒๑}

ทรรศนะของนักปรัชญากลุ่มทฤษฎีสัญญาประชาคม

ทฤษฎีสัญญาประชาคม (the social contract theory) เป็นแนวคิดทางปรัชญาการเมืองและสังคมที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาของปรัชญาสมัย

ใหม่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ โดยมีนักปรัชญาคนสำคัญได้แก่ ทอมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) จอห์น ล็อก (John Locke) และชอง ซาก รูโซ (Jean Jacques Rousseau) ประเด็นสำคัญของทฤษฎีสัญญาประชาคม ได้แก่ การเกิดขึ้นของสังคมธรรมชาติของมนุษย์ และเหตุใดคนเราจึงต้องเคารพกฎหมาย

ฮอบส์ นักปรัชญาการเมืองและสังคมชาวอังกฤษมีทรรศนะว่าธรรมชาติของมนุษย์เป็นสิ่งที่เลวร้ายในหนังสือชื่อ **Leviathan** ฮอบส์อธิบายว่ามนุษย์ในสภาวะธรรมชาติอยู่ในบรรยากาศของการทำสงครามซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพราะมนุษย์มีความเห็นแก่ตัว แสวงหาผลประโยชน์ที่ตนพอใจ ขลาดกลัวความตาย มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ด้วยพลัง ๒ ประการ คือ ความปรารถนา (appetite) และความเกลียดชัง (aversion) และนี่คือสาเหตุที่ทำให้มนุษย์ทำสงครามซึ่งกันและกัน ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงรู้ว่าการดำรงชีวิตอยู่ในสภาวะธรรมชาติย่อมไม่สามารถเกิดความมั่นคงปลอดภัยและความสงบในชีวิตได้ การจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสงบสุข มั่นคงปลอดภัย มนุษย์ต้องยอมยกสิทธิอำนาจของตนทั้งหมด (to lay down his right to all things) ให้แก่บุคคลบางคนผู้ทำหน้าที่ปกครอง สังคมมนุษย์เกิดขึ้นด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ประชาชนแต่ละคนทำสัญญาซึ่งกันและกัน ยกอำนาจสิทธิของตนแก่ผู้ทำหน้าที่ปกครองหรือองค์อธิปัตย์

ซึ่งอาจเป็นบุคคลคนเดียวหรือรัฐสภา ก็ได้ ที่สำคัญคือองค์อธิปัตย์ไม่ใช่คู่สัญญากับประชาชน อำนาจที่ประชาชนยกให้แก่องค์อธิปัตย์ถือเป็นเด็ดขาดสมบูรณ์ ไม่ว่าจะองค์อธิปัตย์จะตัดสินใจหรือกระทำการใด ๆ ย่อมถือว่าชอบธรรมเนื่องจากเป็นการกระทำเพื่อสังคมส่วนรวม กฎหมายคือคำสั่งขององค์อธิปัตย์ (law is a command of the sovereign) ฮอบส์ถือว่า ไม่มีกฎหมายใดที่ไม่เป็นธรรม (there can be no unjust law)^{๒๓} ดังนั้น การขัดขึ้น หรือต่อต้านกฎหมาย จึงเป็นสิ่งที่ไม่สมเหตุสมผลเพราะประการแรก การขัดขึ้นหรือต่อต้านกฎหมายเท่ากับบุคคลต่อต้านตนเอง ที่ได้ตกลงทำสัญญากันและกันไว้ ประการที่ ๒ การขัดขึ้นเป็นการถอยหลังกลับไปสู่การตัดสินใจของบุคคลที่เป็นอิสระ เป็นการคืนกลับไปสู่สภาวะธรรมชาติที่ทำสงครามกัน ธรรมชาติของฮอบส์ให้อำนาจสมบูรณ์เด็ดขาดแก่ผู้ปกครองสังคมหรือองค์อธิปัตย์ นอกจากนี้ ฮอบส์ยังถือว่า ศาสนจักรจะต้องอยู่ภายใต้การปกครองของฝ่ายอาณาจักรหรือรัฐด้วย ถ้ามีชาวคริสต์คนใดเห็นว่าคำสั่งขององค์อธิปัตย์หรือกฎหมายขัดต่อกฎของพระเป็นเจ้า ฮอบส์ยืนยันว่าบุคคลผู้นั้นไม่ควรเคารพเชื่อฟังองค์อธิปัตย์ และสมควรไปเฝ้าพระเป็นเจ้าในอาณาจักรของมรณสักขี (he must go to Christ in martyrdom)

จอห์น ล็อก เป็นนักปรัชญาชาวอังกฤษเช่นเดียวกับฮอบส์ ความคิด

ของล็อกทางปรัชญาการเมืองและสังคมมีผลต่อคำประกาศอิสรภาพของอเมริกา เนื้อหาในคำประกาศอิสรภาพหลายประการในเรื่องของสิทธิและรัฐธรรมนูญเชื่อกันว่าเจฟเฟอร์สันนำไปจากงานเขียนของล็อก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อความที่เกี่ยวกับ “ชีวิต อิสรภาพ และการแสวงหาความสุขในชีวิต” (life, liberty, and the pursuit of happiness/property)^{๒๔} ล็อกมีความเห็นว่ามนุษย์ในสภาวะธรรมชาติที่ยังไม่เกิดสังคม ทุกคนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันทุกประการ ไม่มีใครเหนือกว่าใคร (men being, by nature all free, equal, and independent) ไม่มีใครสามารถทำการใด ๆ ต่อผู้อื่นได้โดยปราศจากความยินยอมจากบุคคลนั้น การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสภาวะธรรมชาติอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติที่เป็นข้อผูกพัน และเป็นเหตุผลที่มนุษย์ทุกคนรู้ได้คือ ไม่มีบุคคลใดมีสิทธิที่จะทำร้ายต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่น ถ้าบุคคลใดกระทำก็ย่อมถูกลงโทษ โดยที่แต่ละคนมีสิทธิในการปกป้องตนเอง คุ่มครองทรัพย์สินของตนเอง สภาพเช่นนี้ ล็อกเชื่อว่ามนุษย์ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผลย่อมรู้และเข้าใจ อย่างไรก็ตาม ล็อกยอมรับว่าบุคคลย่อมมีความแตกต่างกัน และอาจเกิดการล่วงละเมิดสิทธิกันได้ สภาพของความไม่สงบสุขก็อาจเกิดแก่มนุษย์ มนุษย์ต้องการดำรงรักษาไว้ซึ่งเสรีภาพ ความสุข และสภาพการอยู่ดีมีสุขของตน จึงต้องการรวม

กันอยู่ในสังคมที่มีกฎหมายคุ้มครอง และเป็นหลักประกันให้แก่การดำรงชีวิต บุคคลตกลงกันยินยอมยกสิทธิ ๒ ประการที่ทุกคนมีเท่าเทียมกันให้แก่ผู้ปกครองสังคม ได้แก่ สิทธิที่จะปกป้องรักษาตนเองจากอันตรายทั้งปวง และสิทธิที่จะลงโทษผู้ที่ทำร้ายเรา^{๒๕} ด้วยเหตุนี้สังคมจึงเกิดขึ้นเป็นองค์กรเดียว มีกฎหมายที่คุ้มครองทุกคนเท่าเทียมกันและลงโทษผู้กระทำผิดทุกคนเช่นกัน ตามธรรมชาติของล็อก รัฐบาลเกิดขึ้นและดำรงอยู่ด้วยความยินยอมของประชาชน ไม่มีเหตุผลอื่นใดชอบธรรมไปกว่าเหตุผลนี้ และในการทำสัญญาประชาคมที่ประชาชนยอมยกอำนาจสิทธิ ๒ ประการ ให้แก่รัฐบาลดังกล่าวนี้ การปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยเป็นรูปแบบที่เหมาะสมที่สุด นอกจากนี้ ล็อกยังมีความเห็นว่ารัฐบาลที่ไม่อาจปกป้องคุ้มครองผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนที่ยกอำนาจสิทธิให้ยอมเป็นรัฐบาลที่ไม่ชอบธรรม และประชาชนย่อมมีสิทธิที่จะป้องกันและเรียกอำนาจคืนด้วยการปฏิวัติ ธรรมชาติของล็อกเรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่าสิทธิที่จะขัดขึ้นหรือเรียกร้องอำนาจคืนจากรัฐบาลเป็นความชอบธรรมที่กระทำได้ในภาวะที่รัฐบาลไม่อาจปกป้องคุ้มครองชีวิต ทรัพย์สิน และความอยู่ดีมีสุขของประชาชน (the right to resist and to challenge authority)^{๒๖} ล็อกพูดถึง “กฎที่อยู่เบื้องหลังกฎหมาย” (law

behind the law) นั่นคือกฎธรรมชาติ สิทธิเสรีภาพ ความเท่าเทียมกันของมนุษย์ซึ่งเป็นสิ่งที่พระเป็นเจ้าทรงสร้างและประทานมา กฎหมายใด ๆ ที่บัญญัติขึ้นจะละเมิดต่อสิ่งนี้ได้

ของ ซาก รูโซ นักปรัชญาการเมืองและสังคมชาวฝรั่งเศสเป็นอีกคนหนึ่งที่เสนอความคิดเรื่องสัญญาประชาคม รูโซมองธรรมชาติของมนุษย์ว่าเป็นสิ่งที่ดี มนุษย์มีเหตุผลและเป็นสัตว์ศีลธรรม มนุษย์ในภาวะธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่ดี แต่ความเจริญและระบบของสังคมต้องทำให้มนุษย์เปลี่ยนไป การเข้ามารวมอยู่เป็นสังคมของมนุษย์ก็เพื่อให้ชีวิตได้บรรลุถึงภาวะทางศีลธรรม มนุษย์จะประพฤติและกระทำอย่างมีศีลธรรมได้ก็ด้วยการดำรงชีวิตภายใต้กฎหมายที่ตนยอมรับและกฎหมายดังกล่าวจะต้องมุ่งสู่ความดีโดยส่วนรวม สิ่งสำคัญคือกฎหมายที่ดี หรือเสียงข้างมากในสังคมที่ดี จะต้องมีส่วนมาจาก “เจตจำนงเพื่อส่วนรวม” (general will) รูโซหมายถึงการที่แต่ละคนออกความเห็นโดยคำนึงถึงความดีโดยส่วนรวมเป็นหลัก เป็นการออกเสียงอย่างอิสระปราศจากการจงใจนัดหมายหรือบีบบังคับ ถ้ากระทำได้เช่นนี้ก็ถือว่าเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง มิเช่นนั้นก็จะกลายเป็น “เสียงข้างมากที่นัดหมาย” (will of all) หรือกฎหมาย ที่มีผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มแอบแฝง รูโซเห็นด้วยกับการที่บุคคลจะต้องเคารพเชื่อฟังกฎหมาย แต่เมื่อใดที่กฎหมายไม่ได้นำมาสู่

ไปสู่ชีวิตที่ดี สังคมที่สงบสุข ชีวิตอิสระภาพและทรัพย์สินของบุคคลไม่ได้รับความคุ้มครองอย่างเป็นธรรม รูโซก็เห็นว่า ประชาชนควรปลดแอกจากบ่าของตน ในความหมายที่ประชาชนมีสิทธิปฏิเสธกฎหมาย^{๒๓}

สรุปและวิพากษ์

ไม่ว่านักปรัชญาจะอธิบายธรรมชาติของกฎหมายว่ามีบ่อเกิดมาจากพระเป็นเจ้าหรือจากธรรมชาติของมนุษย์ จากข้อเท็จจริงที่ปรากฏกฎหมายคือปรากฏการณ์ข้อเท็จจริงในสังคมมนุษย์มีผลบังคับใช้และมีบทลงโทษ โดยเฉพาะในสังคมประชาธิปไตย หลักนิติธรรมและกฎหมายต่าง ๆ ช่วยทำให้เกิดความเป็นธรรมและวิถีชีวิตที่สันติสุข ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยและเป็นที่มาของกฎหมาย ดังนั้น โดยหลักทั่วไปแล้วประชาชนจะต้องเคารพเชื่อฟังกฎหมายรวมถึงสิทธิที่จะตรวจสอบกฎหมาย เจเรมี เบนทัม (Jeremy Bentham) นักปรัชญาสมัยใหม่ชาวอังกฤษกล่าวถึงเรื่องนี้ว่า ภายใต้การปกครองโดยรัฐบาลตามกฎหมายหน้าที่ของพลเมืองดี คือ “to obey punctually; to censure freely.”^{๒๔} การเคารพเชื่อฟังกฎหมายถือเป็นความรับผิดชอบทางศีลธรรม (moral responsibility) ที่บุคคลในสังคมพึงมี และเป็นเงื่อนไขข้อผูกพันโดยตัวเอง (automatic obligation)

ปัญหาเกิดขึ้นว่าในกรณีกฎหมายมีข้อบกพร่องไม่เป็นธรรมหรือ

ถูกบิดเบือนไปจากเจตนารมณ์เพื่อส่วนรวมไปเป็นการเอื้อประโยชน์แก่บุคคลเฉพาะกลุ่ม เมื่อเป็นเช่นนี้ประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริงก็ควรที่จะท้วงติงเรียกร้อง หรือขัดขึ้นอย่างสงบเพื่อให้ได้กฎหมายที่เป็นธรรมและชอบธรรมคืนมา “สิทธิ” ของประชาชนในเรื่องนี้เป็นสิทธิที่มาจากธรรมชาติและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ไม่ใช่สิทธิที่สังคมมอบให้แก่บุคคล เหตุผลอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือสังคมหรือประเทศชาติเป็นที่รวมของประชาชนเป็นสังคมที่มีข้อตกลงและสังคมช่วยเอื้อประโยชน์แก่ชีวิตอิสระภาพและทรัพย์สินแก่ทุกคน จึงควรเป็นหน้าที่ที่บุคคลแต่ละคนพึงช่วยกันรักษาระบบของสังคมด้วยมาตรฐานทางศีลธรรมที่ชัดเจนและมั่นคง

อย่างไรก็ดี การปฏิบัติในเรื่องของการขัดขึ้นอย่างสงบจะเป็นไปอย่างเหมาะสมหรือไม่ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลายประการดังต่อไปนี้

ประการแรก ผู้ที่จะดำเนินการขัดขึ้นอย่างสงบจะต้องมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนและอธิบายแก่สังคมได้ว่า เหตุผลที่ตนปฏิเสธกฎหมายเรื่องนั้นคืออะไร ส่งผลกระทบต่อสังคมส่วนรวมอย่างไร ไม่ใช่เพียงแต่แสดงความไม่เห็นด้วยหรือต้องการต่อต้านคัดค้าน

ประการที่ ๒ โดยพฤติกรรมส่วนตัวของผู้ที่ขัดขึ้นอย่างสงบต้องปรากฏชัดว่าเป็นผู้ที่ได้ปฏิบัติตาม

หลักการที่ตนเรียกร้อง เพื่อมิให้เป็น
ที่เข้าใจว่ากระทำเพื่อปกป้องส่วนได้
ส่วนเสียของตน

ประการที่ ๓ ความรอบคอบ
ในการพิจารณาปัญหาการหักท้วง
หรือเรียกร้องบางเรื่องอาจมีผลต่อ
กฎหมายหรือข้อตกลงบางประการ
ที่ส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม เช่น
การคัดค้านท้วงติง เรื่องการส่งทหาร
ไปร่วมทำสงคราม สงครามเป็นความ
รุนแรง และนำมาซึ่งความสูญเสีย
ขณะเดียวกันในโลกของความเป็น
จริงบางครั้งสงครามก็หลีกเลี่ยงไม่ได้
การปฏิเสศที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมก็
อาจส่งผลกระทบต่อประเทศ ถ้าใน
ภายหน้าประเทศของตนเกิดภาวะ
ที่ต้องการความช่วยเหลือ สำหรับ
ประเด็นนี้อาจมีทางออกด้วยการไป

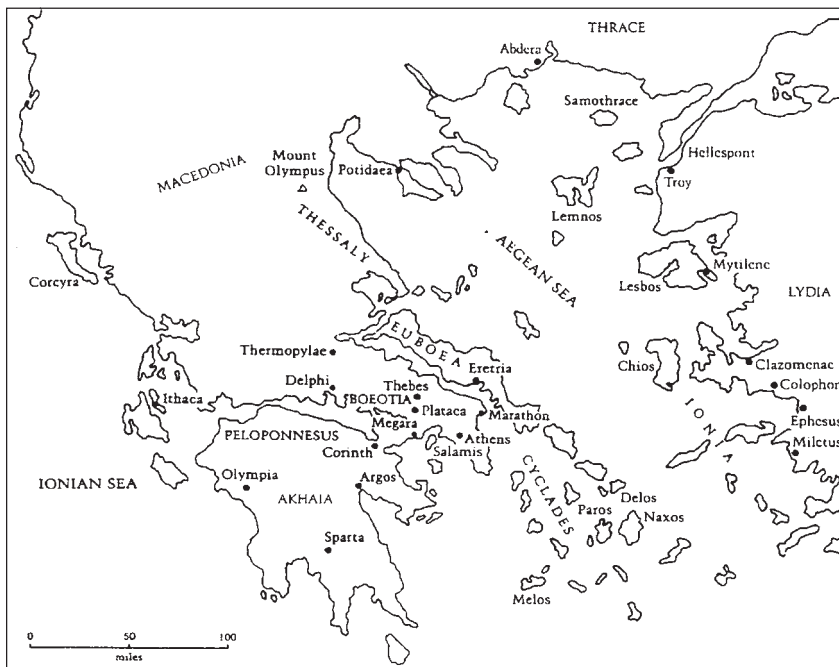
ร่วมพัฒนาหรือช่วยเหลือด้านอื่น
แทนการสู้รบโดยตรง

ประการที่ ๔ ตัวผู้ขัดขืนอย่าง
สงบต้องพร้อมที่จะรับโทษที่ตามมา
เพื่อให้สังคมเห็นว่า ตนไม่เห็นด้วย
และคัดค้านกฎหมาย แต่ไม่ละเมิด
กติกาของกฎหมาย เพราะมิเช่นนั้น
แล้ว อาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดว่า
การขัดขืนอย่างสงบเป็นการกระทำ
ตามอำเภอใจไม่มีกติกาก ถ้าเช่นนั้น
แล้วความไร้ระบบและความวุ่นวาย
ย่อมเกิดขึ้นในสังคม การขัดขืนอย่าง
สงบควรเป็นวิธีการสุดท้ายที่ไม่มี
ทางเลือกอื่นอีกแล้ว

ประการที่ ๕ ประชาชนในสังคม
จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจดีพอใน
ระบบของประชาธิปไตย เข้าใจเรื่อง
สิทธิเสรีภาพของการแสดงความ

คิดเห็น การพูด การกระทำที่เป็นไป
เพื่อประโยชน์ส่วนรวมโดยบริสุทธิ์ใจ
เข้าใจความหมายและขอบเขตของ
การแสดงออกเรื่องการขัดขืนอย่าง
สงบ

การปกครองโดยระบอบประ-
ชาธิปไตยมีหลักการ สำคัญและ
องค์ประกอบเป็นที่รู้จักกันเป็นสากล
แต่เมื่อนำไปใช้ปฏิบัติในสังคมย่อม
มีความแตกต่างกันไปตามบริบทของ
สังคมแต่ละแห่ง ระบอบประชาธิปไตย
จะเป็นไปอย่างบรรลุผลหรือไม่ ปัจจัย
ประการหนึ่งที่สำคัญคือ ความรู้ของ
ประชาชน รูโซกล่าวถึงเรื่องนี้ว่า
จงสร้างคนด้วยการศึกษาแล้วท่าน
จะได้ทุกอย่างตามหลักการของ
ประชาธิปไตย สังคมที่ประชาชนได้
รับการศึกษา มีความรู้ความเข้าใจใน
สิทธิเสรีภาพ หลักการทางศีลธรรม
ที่เป็นรากฐานของสังคม มีความเข้ม
แข็งทางจริยธรรมที่จะไม่คล้อยตาม
สิ่งที่ผิดหลักการ เห็นแก่ผลประโยชน์
ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ประชาชน
ก็จะสามารถควบคุมและตรวจสอบ
การปฏิบัติหน้าที่ของนักการเมืองได้
พฤติกรรมที่ไม่ชอบธรรมทั้งหลาย
ก็จะถูกตรวจสอบและเปิดเผย ใน
ทางตรงกันข้ามถ้าประชาชนขาดการ
ศึกษาที่ดีพอ ย่อมปล่อยให้อำนาจ
การปกครองตกอยู่ในมือของบรรดา
นักการเมืองและผู้ปกครองประเทศ
ขณะเดียวกันประชาชนก็อาจถูกจูงใจ
ด้วยผลประโยชน์จนลืมนิติและ
หน้าที่อันแท้จริงของตน ผลเสียก็จะ
เกิดแก่สังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้.

แผนที่แสดงที่ตั้งบรรดานครรัฐของกรีกสมัยโบราณ (Melchert Norman, 1995)

เชิงอรรถ

- ๑ Stewart Aavid and Blocker H.Gene, **Fundamentals of Philosophy**, 4th ed. (New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 1996), pp 446.
- ๒ Titus H. Harold and Keeton Moris, **Ethics for today**, 4th ed. (New York : American Book Company, 1996), pp 487, 488.
- ๓ Loc. cit.
- ๔ Zashin M. Elliot, **Civil Disobedience and Democracy**, (New York : The Free Press : A Division of the Macmillan Company, 1972), p. 8.
- ๕ Ibid., p. 158.
- ๖ Melchert Norman, **The Great Conversation : A Historical Introduction to Philosophy**, 2nd ed. (Mountain View, California : Mayfield Publishing Company, 1995), p. 34.
- ๗ Ibid., p. 35.
- ๘ Kolenda Konstantin, **Philosophy's Journey : A Historical Introduction**, (Reading, Massachusetts : Addison-Wesley Publishing Company, 1974), p. 48.
- ๙ Albert M. Ethel and Denise C. Theodore, **Great Traditions in Ethics**, 5th ed. (Belmont : Wadsworth Publishing Company, 1953), pp 12, 13.
- ๑๐, ๑๑ Kolenda Konstantin, Op.cit., pp 21, 22.
- ๑๒ Copleston Frederick, **A History of Philosophy : Volum I Greek and Rome**, (New york : Doubleday, 1946), p. 94.
- ๑๓ Albert M. Ethel and Denise C. Theodore, Op.cit., p. 13.
- ๑๔, ๑๕ Kolenda Konstantin, Op.cit., pp. 42, 43.
- ๑๖, ๑๗ Ibid., p. 45.
- ๑๘ Melchert Norman, Op.cit., p 99.
- ๑๙ Kolenda Konstantin, Op.cit., pp 77, 78.
- ๒๐ Stumpf E. Samuel, **Elements of Philosophy : An Introduction**, 2nd ed. (New York : Mcgraw-Hill Book Company, 1987), pp 184-186.
- ๒๑ Ibid., p. 188.
- ๒๒ Velasquez Manuel, **Philosophy A Text with Reading**, 4th ed. (Belmont : Wadsworth Publishing Company, 1991), p. 523.
- ๒๓ Stampf E. Samuel, Op.cit., pp. 194-199.
- ๒๔ Stewart David, Op.cit., p. 462.
- ๒๕, ๒๖ Ibid., p. 467.
- ๒๗ Velasquez Manuel, Op.cit., p. 509.
- ๒๘ Lyons David, **Ethics and the Rule of Law**, (Cambridge : Cambridge University Press, 1984), p. 208.

Abstract **Civil Disobedience in Democratic Society: Philosophical and Ethical Criticism**
Sivalee Sirilai

Associate Fellow the Academy of Political Sciences, The Royal Institute, Thailand

The concept and phenomena of civil disobedience arose since in the ancient Greek democratic society. The purpose of civil disobedience is to deny law and policy that is not legitimate and beneficial to the whole society, especially it dehumanizes human dignity. Some philosophers think that, civil disobedience is an inherent moral right of human being not a right given by society. The limitation is, civil disobedience should be practiced without and doers have to accept the result. Other philosophers think in democratic society the rule of law is the supreme principle, then it is a moral obligation for individual to respect and obey the law in order to avoid disocial that may lead to revolution.

Key words: civil disobedience, democracy, right, law